Danskernes Historie Online
Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt vores arbejde – Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskernes Bibliotek: https://slaegtsbibliotek.dk
Danske Slægtsforskere: https://slaegt.dk

ÅRSSKRIFT XIV
2001

Cathrinesminde Teglværksmuseum · Cathrinesmindes Venner

Matzen-familien i otte generationer

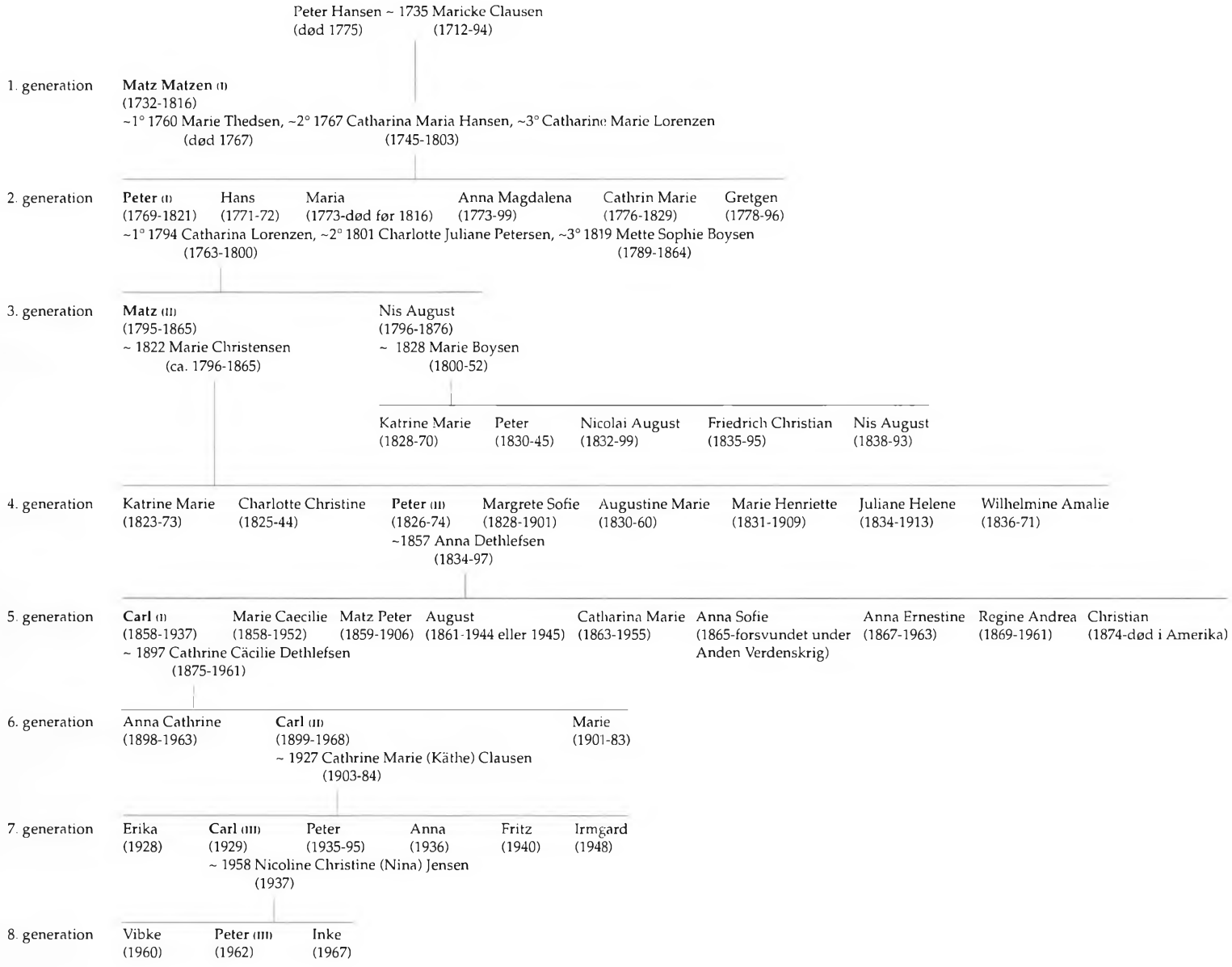

Årsskrift XIV
2001

Årsskrift XIV
2001

Mit Zusammenfassung

Cathrinesminde Teglværksmuseum · Cathrinesmindes Venner

Årsskrift XIV
Cathrinesminde Teglværksmuseum · Cathrinesmindes Venner
© 2001 Cathrinesminde Teglværksmuseum og forfatterne
Redaktion: Jette Bie Junker, Thorkild Kjærgaard og
Thomas Lyngby
Slægtstavle: Christen Bonde
Oversættelse: Mirjam Gebauer
Layout: Inga Jornil
Sats og tryk: Toptryk
Bogbinder: J.P. Møller Bogbinderi A/S
Sat med Palatino
ISSN: 1395-2730

Indhold

Matzens Teglværk Egernsund 7
af Thorkild Kjærgaard og Thomas Lyngby

Noter 27

Kilder og litteratur 30

Zusammenfassung 32

Årsberetninger 2000 37

Cathrinesminde Teglværksmuseum 39
Den Selvejende Institution

Cathrinesminde Teglværk 41

Historisk Værksted 43

Cathrinesmindes Venner 45

Om forfatterne 53

Register 55

Matzens Teglværk Egernsund

Peter Hansens og Matz Matzens (I) teglværk

I 1750 fik Peter Hansen tilladelse til at anlægge en *Ziegel-Hütte* til teglbrænding ved kysten i Egernsund.[1] Peter Hansen var da omkring halvtreds år gammel og havde hidtil arbejdet som teglbrænder ved Iller på Broagerland. Nu anlagde han et teglværk på et stykke jord, 29 *ruter*[2] langt og 24 ruter og 9 fod bredt, som han havde i arvefæste. Grunden var udskilt fra Skodsbølgård, som ejedes af hertugen af Glücksborg, der leverede træ til bygningerne uden beregning, og Peter Hansen måtte fremover bruge, hvad der fandtes af ler og træ på grunden til teglfremstilling. Den årlige afgift var 30 rigsdaler til hertugen og 12 rigsdaler til den hertugelige bolsmand Nicolay Clausen på Skodsbølgård.[3]

I 1767 blev Peter Hansens datter Catharina Maria gift med teglmester Matz Matzen (I), døbt Mads Madsen. Matz Matzen var født på Langeland i landsbyen Fæbæk i Bøstrup Sogn og var søn af gårdfæster Mads Abrahamsen og Kirsten Madsdatter. Omkring Fæbæk var der flere teglværker, og formentlig lærte Matz Matzen teglbrændingsfaget her, før han som ung rejste til Egernsund. Den 19. oktober 1774 indgik Matz Matzen en arvekon-

trakt med sin svigerfar, Peter Hansen, så han kunne drive den nu 24 år gamle *Ziegel-Hütte* videre efter dennes død, der indtraf året efter. Matz Matzen forpligtede sig også ved denne lejlighed til at sørge for en søn af Peter Hansen, født uden for ægteskab, Hans Peter Hansen. Denne kom senere til at bo og arbejde på teglværket i Egernsund. Selv fik ægteparret Catharina Maria og Matz Matzen seks børn: Peter, Hans, Maria, Anna Magdalena, Cathrin Marie og Gretgen.

I 1779 uddøde Glücksborg-hertugerne, og deres ejendomme hjemfaldt til kronen. I 1784 bekræftede kong Christian VII Matz Matzens arvefæstekontrakt på teglværket med tilhørende landbrugsjord, benævnt Norder Pferde Knicke.[4] To år senere blev Skodsbølgård solgt. Den 31. juli 1786 afholdtes auktion over jorden, som forinden var blevet delt i ni parceller. Matz Matzen købte nummer seks, hvor hans eget teglværk lå, for 4159 rigsdaler og 4 skilling.[5] Umiddelbart før havde sønnen Peter Matzen (I) overtaget driften af teglværket.[6]

Matz Matzen interesserede sig for andet end teglværksdrift. I 1777 skrev han sammen med 26 andre mænd fra Egernsund under på en ansøgning til hertugen om oprettelse af en skole i byen, da man fandt, at skolen i Broager lå for langt væk – en ansøgning som blev imødekommet.[7] Matz Matzen ydede sammen med andre teglmestre bidrag til skolens drift. Som et andet udslag af hans utrættelige foretagsomhed og økonomiske formåen kan nævnes, at han den 28. juli 1790 på en auktion over den gamle hertugelige avlsgård Krammark købte stam-

parcellen. Matz Matzen restaurerede den store gård og fik indsat murankre med årstallet 1795 i østgavlen på beboelseshuset. I de følgende år fortsatte han med at købe jord. Matz Matzen trak sig tilbage i 1808 og overlod Krammark til Peter Matzen. Selv flyttede han til en aftægtsbolig i Egernsund, hvor han døde 83 år gammel i 1816.[8]

Anden generation: Peter Matzen (I) og Nis August Matzen
Fra 1786 drev Peter Matzen (I) sin fars teglværk, der blev udbygget og kom til at bestå af to kammerovne og flere tørrelader. Peter Matzen blev gift med Catharina Lorenzen, datter af Nis Lorenzen på Hesselgård. Sammen fik de sønnerne Matz og Nis August. Peter Matzens kone døde i 1800, og året efter blev han gift med Charlotte Juliane Petersen fra Rumohrsgård på Als. I 1819 blev Peter Matzen gift tredje gang med Mette Sophie Boysen, datter af pastor Nicolai Boysen i Nybøl.

Da Peter Matzen i 1820 blev ramt af sygdom, udfærdigede han et detaljeret testamente, det tidligst kendte i Matzen-familien. Teglværket i Egernsund skulle overgå til den ældste søn Matz Matzen (II), mens broderen Nis August Matzen skulle have Krammark. Blandt de mange bestemmelser kan nævnes, at Matz Matzen skulle levere 20 000 store og 15 000 middelstore mursten samt 5000 tagsten til sin bror, der skulle bygge en aftægtsbolig til faderens enke, Mette Sophie Matzen. Hun skulle desuden have korn, to køer og et ungsvin hvert år. Endelig skulle hun have fri hestevogn til lægebesøg og kirkegang, hun

skulle have tørv, og hun skulle have et årligt pengebeløb.[9] Peter Matzen døde året efter, 52 år gammel. Enken giftede sig senere med teglværksejer Peter Meyland og gav afkald på det meste af sin arv.

Den nye ejer af gården Krammark, Nis August Matzen, gennemførte en omfattende modernisering af driften. Ved valgene til Stænderforsamlingen i Slesvig 1840-41 blev han valgt som suppleant og afløste 1844 retsskriver P. Jepsen fra Rinkenæs. Da nationalitetskonflikten i Slesvig spidsede til i fyrrene, stod brødrene Matzen begge på slesvig-holstenernes side, og fra sin nye talerstol i Stænderforsamlingen gjorde Nis August Matzen sig bemærket som ivrig fortaler for denne sag.[10] I 1930erne nedskrev Nis August Matzens barnebarn, Katrine Benedicte (Catha) Schlaikier (født 1861 på Krammark), sine erindringer om farfaderen. Heraf fremgår, at han livet igennem forblev tro mod sine politiske idealer. Han havde svoret, at han ikke villle lade sit hår klippe, før Slesvig blev selvstændig. Hans yndlingsbarnebarn, forfatterens storesøster Auguste Karoline, var meget optaget af det lange hår og fik lov til at flette det. Men da Nis August Matzen opdagede, at hun havde flettet røde bånd ind i hans hvide hår, blev han rasende. Det var jo de danske farver.[11] Nis August Matzens søn Friedrich Christian Matzen arvede Krammark, men spenderede formuen på at anlægge ørreddamme, på store selskaber og dyre hestevogne. Ved hans død i 1895 var Krammark på fallittens rand, og gården gik ud af Matzen-familiens eje.

En anden søn af Nis August Matzen, Nicolai August, drev teglværk ved Iller Strand. Han blev kendt som teknisk innovator. Allerede i 1870erne lod han en ringovn opføre, som omkring 1890 blev udbygget med det avancerede cohrske tørresystem.[12] Til sig selv opførte han 1877 »Villaen,« det store hus, der stadig kan ses på Slotsvej. Her omgav teglværksejeren og hans hustru Henriette Elisabeth Konradine Matzen sig med de fremmeste repræsentanter for egnens dengang blomstrende kulturliv. Blandt andet tjente den senere billedhugger Anna Magnussen-Petersen i slutningen af 1880erne som ung pige i »Villaen« og nød her det frugtbare samvær med husets frue, der selv malede, og med malerkolonien i Egernsund.[13]

Tredje generation: Matz Matzen (II)

Matz Matzen (II) drev teglværket i Egernsund videre efter faderens død. I 1822 blev han gift med Marie Christensen, datter af kådner Chresten Christensen fra Ladegårdskov ved Gråsten, det nuværende Lille Teater. Parret fik otte børn: Katrine Marie, Charlotte Christine, Peter, Margrete Sofie, Augustine Marie, Marie Henriette, Juliane Helene og Wilhelmine Amalie.

I Matz Matzens tid blev teglværket udvidet med en tredje kammerovn.[14] Fra 1820erne kendes de første produktionstal. De 30 folk på Matzens Teglværk fremstillede årligt 900 000 mursten og 100 000 tagsten, hertil medgik 1½ million tørv. Dette var en betragtelig del af den samlede teglproduktion i Egernsund, som i 1823 udgjor-

de 6 440 000 mursten, 994 000 røde og blå tagsten, 330 000 klinker og 70 000 fliser og specialsten til hvælvinger og gesimser. Forbruget af brændsel var 9-10 millioner tørv, 100 favne træ og 130 tønder bornholmske stenkul.[15]

I 1857 indgik Matz Matzen en »Overladelses- og Aftægts-Contract« med sønnen Peter Matzen (II). Peter Matzen overtog teglværket med tilhørende gårdbrug i Egernsund for 26 400 rigsdaler, hvoraf 10 400 til betaling af gæld i teglværket og 2000 til hver af de seks endnu levende søstre. De resterende 4000 rigsdaler, som var hans eget dobbelte arvelod, blev stående i teglværket. Peter Matzen forpligtede sig til at opføre en aftægtsbolig til sine forældre med frugt- og kålhave. Han skulle tillige sørge for, at den nye bolig blev holdt ved lige. Peter Matzen skulle levere korn, salt, kød, kartofler, æg, smør, mælk, brænde, gulvsand og fri befordring til forældrene – og passe dem ved sygdom. »Til Juul: 1 ungt fedt Svin af circa 15 l℔s Vægt med Indmad.«[16]

Fjerde generation: Anna og Peter Matzen (II)

I 1857, samme år som Peter Matzen (II) overtog teglværket efter sin far, blev han gift med Anna Dethlefsen, datter af naboteglværket Brilles ejer, Carl Dethlefsen. Teglværksejerne var blevet velhavende og udgjorde en kaste, hvis slægter giftede sig ind i hinanden. Parret fik ni børn: Carl, Marie Caecilie, Matz Peter, August, Catharina Marie, Anna Sofie, Anna Ernestine, Regine Andrea og Christian. Peter Matzen formåede ikke at drive teglværket med samme held som sine forgængere. Han var usta-

bil og drak. Det blev derfor hans hustru Anna Matzen, der drev teglværket og gården i det daglige. I 1874 døde Peter Matzen kun 46 år gammel, og hans enke var alene med de mange børn.

De tre sønner, der ikke skulle arve teglværket, prøvede alle lykken på den anden side af Atlanterhavet. August Matzen, der blev fåreavler i Patagonien, kom kort før Anden Verdenskrig tilbage til Europa og boede hos sin søster Catharina Marie Reincke i Hamborg, hvor hun drev et pensionat. Da byen blev bombet, kom den gamle August Matzen til Lüneburger Heide, hvor han døde, kort før krigen sluttede.[17]

Efter 1850 oplevede teglværksbranchen en kraftig vækst, efterspørgslen på teglsten voksede. Overalt byggedes nye huse og fabrikker, langs jernbanerne byggedes banegårde, hele stationsbyer skød op. I 1880erne påbegyndtes Kielerkanalen. I Egernsund blev der anlagt en ny havn i 1859 til de mange skibe, der fragtede tegl og leverede kul til teglværkerne.

I 1880erne var Matzens Teglværk med sine tre kammerovne forældet. Kun teglværker med de nye ringovne formåede at klare sig i konkurrencen. Skulle familien Matzens teglværk ikke lukke, måtte det hurtigst muligt moderniseres. Peter og Anna Matzens søn, Carl Matzen (I), vendte 1882 hjem til Egernsund efter at have gennemgået en landbrugsuddannelse i Sverige og efter endt tjeneste ved Schleswig-Holsteinisches Husaren Regiment på Gottorp Slot. Sammen gennemførte mor og søn i de

følgende år omfattende moderniseringer af teglværket. Kammerovnene og en del af de gamle bygninger blev nedrevet, og i stedet opførtes i 1891 en stor, moderne ringovn med en høj skorsten. Ringovnen, der havde 18 kamre, målte 36,5 x 12,9 meter, og skorstenen, som stod på et metertykt betonfundament, var 38 meter høj.[18] For at opføre skorstenen måtte Anna Matzen låne af sin datter Catharina Marie Reincke, der som tidligere nævnt boede i Hamborg. Det fortælles, at en betingelse for lånet var, at der skulle indbygges en rød sten i en spiral fra bund til top i den gule skorsten, og sådan blev det. Skorstenen står endnu i dag som vartegn for teglværket.[19] To år senere, i 1893, fik Matzens Teglværk tilladelse til at installere et lokomobil af mærket Badenia fra Weinheim i Baden.[20] Maskinen blev anbragt i en nyopført bygning, der i årtier fungerede som maskinhus på teglværket. Med lokomobilet blev ældtning og formning delvis automatiseret. Moderniseringen betød en kraftig forøgelse af produktionen. I 1894 producerede teglværket 1 933 000 teglemner mod 490 000 i 1860.[21] Ringovnen sparede på det dyre brændsel, men ikke på den billige arbejdskraft. Meget arbejde blev på denne tid stadig udført med håndkraft, for eksempel lergravningen.

Teglværkerne omkring Flensborg Fjord blev udsat for voksende konkurrence i slutningen af 1800-tallet, og de underbød tit hinanden. Dette var baggrunden for, at teglværkerne i 1894 – blandt andet på initiativ af Carl Matzen – blev enige om at samarbejde. De dannede salgsforeningen Vereinigte Ziegeleien von Kiel, Flensburg und

dem Sundewitt GmbH, som omfattede alle teglværker omkring Flensborg Fjord og fire teglværker i Kiel.[22] Teglværkerne overlod alt salg til foreningen og fik tildelt produktionskvoter. Priserne kunne nu holdes oppe.

Femte generation: Carl Matzen (I)

I 1897 døde Anna Matzen, og de efterlevende børn arvede teglværket. Arvingerne aftalte, at Carl Matzen (I) skulle overtage teglværket og gården mod at hæfte for den eksisterende gæld.[23] Samme år blev han 39 år gammel gift med Cathrine Cäcilie Dethlefsen, der var datter af Carl Christian Friedrich Dethlefsen, Brille, og dermed hans kusine. Sammen fik de tre børn: Anna Cathrine, Carl og Marie.

Fra midten af 1890erne havde de preussiske myndigheder skærpet kontrollen med arbejdernes boligforhold, og der blev i disse år opført helårsboliger på mange teglværker. I 1902 var turen kommet til Matzens Teglværk. De i alt seks lejligheder lå samlet i én lang bygning. De havde alle køkken og to stuer.[24] I 1909, kort før udbruddet af Første Verdenskrig, udvidede Carl Matzen produktionen ved at købe det nærliggende Kaptajn Petersens Teglværk med det dertil hørende Minde Teglværk, som lå ved siden af Rendbjerg Teglværk.[25]

Carl Matzen engagerede sig stærkt i det lokale forenings- og organisationsliv. Han var 1914-20 bestyrelsesformand for Vereinigte Ziegeleien, og han medvirkede efter Genforeningen til rekonstruktionen af dette produktions- og handelskartel under navnet A/S De Forenede

Teglværker. Desuden var han i 30 år formand for Egernsund Havnekommission, stedfortræder for kommuneforstanderen indtil Genforeningen, medlem af bestyrelsen for Graasten Bank indtil 1930 samt kirkeældste i byen i ni år.[26]

Under Første Verdenskrig, hvor teglværkerne næsten gik i stå, fik det tilliggende teglværkslandbrug en hovedrolle. En forvalter var ansat til at klare den daglige drift, desuden en fodermester og to karle. Forvalteren boede i et hus nær teglværket, de øvrige i karlekamre i stalden. I tilknytning til kostalden med 30 køer blev der bygget et gårdmejeri, og derfra solgtes mælk til folk i Egernsund. På gården var tillige et mindre antal svin og fjerkræ. I staldene ved Kaptajn Petersens Teglværk blev der holdt ungkreaturer.

I 1918 var teglværkernes økonomi trængt, og Carl Matzen måtte optage lån. Han lånte 10 000 kroner af en fætter i Ringkøbing, Bertel Strandbygaard. Pengene blev udbetalt i inflationsramte tyske rigsmark. Ved denne transaktion lykkedes det Carl Matzen at sanere sin tyske gæld. Senere i 1920erne led Carl Matzen imidlertid et stort økonomisk tab. I skuffelse over Genforeningen havde hans datter Anna Cathrine og hendes mand Karl Knönagel solgt teglværket Grønland i Egernsund og købt et teglværk i Havelsburg ved Berlin. Dette teglværk nedbrændte nogle år efter. Genopbygningen blev finansieret ved et lån, hvor Carl Matzen kautionerede for 60 000 kroner. Kort før 1930 gik Anna Cathrine og Karl

Knönagel fallit, og Carl Matzen måtte udrede kautionen.[27]

Grænsedragningen i 1920 fjernede i ét hug cirka halvdelen af Egernsund-teglværkernes hidtidige marked. Et tilskud fra den danske stat til indenrigstransport af tegl muliggjorde imidlertid, at en del af produktionen kunne afsættes længere borte, på Fyn, på Lolland-Falster og i København. På den tid producerede Carl Matzen godt syv millioner teglemner om året.[28]

I 1909 sendte Carl Matzen sin eneste søn Carl, der var udset til at arve teglværksimperiet, på det prestigefyldte Großherzogliches Gymnasium i Eutin. Han rejste sammen med Hans Heinrich Christiansen, eneste barn af direktøren med samme navn på Rendbjerg Teglværk. I Eutin boede de to drenge hos et medlem af Matzen-familien, Lotte Jessen, kaldet tante Lotte. I 1916, under Første Verdenskrig, meldte de to unge fyre sig begge frivilligt som soldater. Hans Heinrich blev offer for et giftgasangreb og døde af eftervirkningerne marts 1919, men Carl kom uskadt tilbage julen 1918, og der var stor glæde i hjemmet i Egernsund.

En trist dag for Matzen-familien var afstemningen den 10. februar 1920. Familien var splittet. De tysksindede, der udgjorde flertallet, og de dansksindede, hvoraf de fleste kom rejsende oppe fra Jylland for at afgive deres stemme, fik serveret kaffe i hver deres stue, de tysksindede i nordstuen og de dansksindede i sydstuen. På vej til afstemningsstedet på Nummesens Kro i Egernsund

passerede de Cathrine Cäcilie Matzens onkel Lorenz Dethlefsen, der sad og viftede med et dannebrogsflag i et vindue.[29] Efter Genforeningen forblev familien på teglværket tysksindet og var aktiv i det hjemmetyske foreningsliv. I hjemmet blev der talt tysk og sønderjysk.

I 1933 overlod Carl Matzen driften til sin søn Carl Matzen (II), der havde arbejdet på teglværket siden 1920. Da Carl Matzen (I) trak sig tilbage, blev han for sin indsats i De Forenede Teglværker, som den hidtil eneste, udnævnt til æresmedlem. Carl Matzen, der døde 1937, var en mand med faste vaner. Hver eftermiddag klokken tre gik han til kros og mødtes med byens øvrige teglværksejere.

Sjette generation: Carl Matzen (II)

Da Carl Matzen (II), der var gift med Cathrine Marie (Käthe) Clausen fra Broager, tog over i 1933, satsede han på at modernisere Minde Teglværk til et hypermoderne tagstensteglværk. Der blev opført et kammerovnsanlæg i fire sektioner, som skulle gøre det muligt at brænde tagsten uden at bruge mursten som ballast – det vil sige uden med mursten at bygge varme- og røgkanaler mellem de tagsten, der skulle brændes. Tørringen skete oven på ovnen, hvortil de nyformede teglsten førtes med kædetransportører. For at skaffe kapital til den kostbare modernisering bortforpagtede Carl Matzen den landbrugsjord, som hørte til teglværket, og 1935 afhændede han jord til kommunen i forbindelse med anlæggelsen af Havnevej.

Der var store problemer med det nye anlæg, og i 1938 så Carl Matzen sig nødsaget til at afhænde Kaptajn Petersens Teglværk – det ene af de teglværker, som faderen havde købt i 1909, og hvor Carl (II) hidtil havde boet med kone og børn. Nu flyttede familien ind i den gamle teglmesterbolig på Matzens Teglværk, og Carl Matzens mor, Cathrine Cäcilie Matzen, der havde været enke i et års tid, flyttede tilbage til sit barndomshjem på det nu nedlagte teglværk Brille.

Under Anden Verdenskrig var den indenlandske afsætning på teglprodukter stærkt svingende, hvorimod eksporten til Tyskland gik strålende. I 1940 gjorde Carl Matzen to mislykkede forsøg på at opnå De Forenede Teglværkers samtykke til, at hans teglværker kunne sælge sten til Tyskland og til Værnemagten uden om den fastlagte produktionskvote.[30] Det kneb under krigen med de aftalte stenkulsleverancer fra Tyskland. Som erstatning brugte man brunkul oppe fra Jylland. De var sommetider så fugtige ved leveringen, at de måtte op på ovnen at ligge til tørre, før de kunne bruges.

Umiddelbart efter Befrielsen blev Carl Matzen indsat i Fårhuslejren og anklaget for utilbørligt økonomisk samarbejde med Værnemagten samt for medlemskab af Selbstschutz, der var et uniformeret korps af bevæbnede frivillige fra det tyske mindretal, som beskyttede virksomheder, der arbejdede for Værnemagten, mod sabotage.[31] Maj 1946 blev han løsladt. Året efter afsagde retten i Gråsten dom. Den lød på fyrre dages fængsel for at have

fremstillet cementbeholdere til Værnemagten, hvorimod Carl Matzen blev frifundet for den langt alvorligere anklage om medlemskab af Selbstschutz, da han kun efter anmodning havde fået udleveret en pistol til beskyttelse af sin egen person, men ikke havde båret uniform. Straffen ansås for udstået efter interneringen i Fårhuslejren.

I månederne efter Befrielsen blev Carl Matzen udsat for trusler fra journalisten og forfatteren Chr. Damm, der i en stadig strøm af breve kædede sit ønske om at erhverve en grund ved Minde Teglværk sammen med det fremtidige forhold mellem dansk og tysk i Sønderjylland. Den 6. september 1946 skrev Chr. Damm til Carl Matzen, at hvis ikke den enkelte hjemmetysker ville samarbejde, så »vil de [Hjemmetyskerne] fra dansk Side møde en Modstand, som de aldrig tidligere har været ude for ... Vil Hjemmetyskerne Kamp, saa vil de faa den – og den vil fra dansk Side blive ført af Folk fra Modstandsbevægelsen, som har været i aaben Krig mod Tyskerne fra Besættelsens første Dag; Folk, som har faaet Skrammer, men som til Gengæld ogsaa har givet Tyskerne samme Behandling ... de er stadig vaagne og parat til at gribe ind.«[32] Den 16. oktober 1946 brændte Minde Teglværk.[33] Efter de mange problemer, der havde været med det topmoderne anlæg fra trediverne, besluttede Carl Matzen at gå tilbage til den gammelkendte teknik. Herefter blev der produceret tagsten på Minde som halvtreds år tidligere i en zig-zag-ovn.

Carl Matzen var helt fra sin ungdom aktiv i det tyske mindretals foreningsliv. Han var medgrundlægger af

Schleswigscher Wählerverein Broacker, og midt i 1920-erne blev han formand for Deutscher Jugendbund. For Deutscher Schulverein Ekensund var han formand 1928-45. Han var medlem af Slesvigsk Parti, som han repræsenterede i Sønderborg Amtsråd 1943-45. I 1947 blev han formand for Broager-afdelingen af Bund deutscher Nordschleswiger, 1955-60 sad han i hovedbestyrelsen. Han var medstifter af Volkshochschulverein für Nordschleswig i Tinglev 1950. Käthe Matzen, hans hustru, der for øvrigt aldrig lærte dansk, sad i bestyrelsen for Deutsche Nach- und Volkshochschule i Tinglev 1950-70.[34] I De Forenede Teglværkers bestyrelse sad han 1933-45 og igen 1951-67.

Når Carl Matzen gik rundt på teglværket, brød han sig ikke om at gribe sine folk i lediggang. Hvis han fornemmede, at ovnarbejderne stod inde i ovnen og drev tiden væk med snak, så rømmede han sig kraftigt, inden han dukkede op. Så blev der arbejdet. Som sin far gik Carl Matzen til kros hver eftermiddag for at møde venner og bekendte. Hans bonmot var: »Tue recht und scheue niemand.«

Syvende generation: Carl Matzen (III)

Carl Matzen (III) er den næstældste i en søskendeflok på seks: Erika, Carl, Peter, Anna, Fritz og Irmgard. Som ung arbejdede han hos bønder på Als og på Broagerland, senere var han landbrugselev på et gods på Lolland, og 1949-50 gik han på Tune Landbrugsskole. Carl Matzens interesse for teglproduktion blev grundlagt i 1948, hvor han en kort tid arbejdede for sin far og blev opildnet af

den forhenværende teglmester Marcus Semrau. Efter aftjent værnepligt i Vordingborg arbejdede Carl Matzen på Bygholm Teglværk ved Horsens. I 1951-52 var han på teglmesterkursus i Lippe-Detmold i Vesttyskland. Her var alt mekaniseret – man kørte med truck, hvor man i Danmark kørte med trillebør.

Da Carl Matzen kom tilbage til Egernsund fra udlandet, blev han teglmester på Matzens Teglværk. På denne tid producerede værket stort set som ved århundredskiftet, da ringovnen var blevet bygget. Eneste væsentlige ændring var, at tipvognene fra lergraven nu blev trukket af en skinnetraktor, ikke længere af heste. På Matzens Teglværk arbejdede 25, på Minde Teglværk 16. Arbejdet var sæsonbetonet, fordi tørringen af teglsten var afhængig af vejret. Hver eneste vintermorgen sås en skare ledige teglværksarbejdere uden for stempelkontoret i Egernsund. Når de trods den beskedne understøttelse kunne klare sig, skyldtes det, at de, når det kneb, faldt tilbage til gamle binæringer. Man så dem sammen, når de fangede fisk og stangede ål, eller når de sankede brænde i skoven. Heri indtrådte en vigtig forandring, da teglværkerne begyndte at opføre tørrerier, der gjorde produktionen uafhængig af årstiderne. Nu var der arbejde året rundt, og de gamle måder, hvorpå man i fællesskab havde overlevet, forsvandt. Et andet farverigt indslag i Egernsunds dagligliv, som efterhånden gled ud, var de mange småskibe, der sejlede med tegl. De blev, efterhånden som benzinrationeringen forsvandt, udkonkurreret af lastbiler.

Til Matzens Teglværk kom de moderne tider i 1954, da Carl Matzen fik sin far, der havde dårlige erfaringer med moderniseringer, overbevist om nødvendigheden af at opføre nye fabrikshaller. Der blev installeret en ny kasseføder, hvor leret blev blandet, en afskærermaskine og, i 1958, nye tørrekamre. Carl Matzen husker, hvor han frydede sig over at mærke den varme damp i tørreanlægget, første gang det blev brugt. I 1962 besluttede Carl Matzen og hans far at omdanne teglværket til et aktieselskab, hvor far og søn fik hver halvtreds procent. I 1965 blev den gamle ringovn nedrevet og erstattet med en tunnelovn. Den gamle skorsten blev som tidligere nævnt bevaret som et vartegn for teglværket, skønt den ikke længere var nødvendig. Også nogle af bjælkerne fra de gamle tørrelader blev bevaret af sentimentale grunde. Tunnelovnen betød, at produktionen steg fra tre til ni millioner sten årligt. Produktionen på Minde Teglværk ophørte 1964, og i 1970 blev det solgt til Carl Matzens bror, Peter Matzen, der nedrev værket og byggede lystbådehavnen Marina Minde. Moderniseringen af det ene teglværk, der nu var tilbage, fortsatte med en ny *sump* i 1967. Sumpen er en beholder, der kan rumme ler til en måneds produktion. På den måde blev også lerforsyningen uafhængig af vejret. Tidligere var der problemer i vintersæsonen, når leret var mudret eller frosset. Den stigende mekanisering af Matzens Teglværk medførte, at antallet af arbejdere faldt fra 25 til 16 mand.

Carl Matzen blev i 1958 gift med Nicoline Christine (Nina) Jensen fra Holm på Als. De har børnene Vibke,

Peter og Inke. Indtil 1970, hvor Carl Matzen kvæstede sit ene ben ved en skiulykke, så man ham arbejde i produktionen på lige fod med de ansatte iført arbejdstøj, modsat faderen, der gik rundt i jakkesæt.

Carl Matzen har fra sine unge år – som sin far og sin bedstefar – entusiastisk kastet sig over forenings- og bestyrelsesarbejde. Han kom i Egernsund Havnekommission 1965 og sad der, indtil de hidtidige ejere, teglværkerne i Egernsund, solgte havnen til kommunen i 1982. Han var bestyrelsesmedlem i Deutscher Schulverein im Fördekreis 1972-81. Ved kommunevalget 1974 blev han i Broager opstillet som nummer syv på Borgerlig Fællesliste og indvalgt som en af to i kommunalbestyrelsen, hvor han sad en årrække. I 1977-94 var han tillige i bestyrelsen for Broager Sparekasse. Fra 1967 sad han i bestyrelsen for De Forenede Teglværker og var formand 1983-89.

I løbet af 1970erne blev konkurrencen på markedet for almindelige maskinsten hårdere, og Carl Matzen besluttede sig for at satse på en nicheproduktion af såkaldte håndstrøgne sten, der var kommet på mode. De kunne sælges til en højere pris. I 1979 købte Carl Matzen en ny »håndstrygemaskine.« Med denne formes stenene i træforme, hvad der giver dem den eftertragtede grove og ru overflade, som minder om gamle dages håndstrøgne sten.

Produktionsprocessen i dag er som følger: Leret udgraves med gummiged flere steder i omegnen og køres til teglværket. For at få ensartet ler sorteres forskellige kvaliteter i bunker og blandes i de rette mængder i kasse-

Bemalet fyrretræskiste. Ifølge traditionen bragt fra Langeland til Egernsund af Matz Matzen (I). Hvad revolutionsåret 1789 henviser til, vides ikke. Kisten gik ud af Matzen-familiens eje 1895 samtidig med gården Krammark, hvor den stadig står. 37½ x 64 x 29 cm.

Peter Matzen (I). Tegning fra omkring år 1800 af ubekendt kunstner. Peter Matzen er det første medlem af Matzen-familien, hvoraf der findes et portræt. Diameter 10 cm. Matzen-familien.

Matz Matzen (II) i sit niogfyrretyvende leveår. Olie på lærred. Julius Peters 1845. 38½ x 31½ cm. Matzen-familien.

Marie Christensen, gift med Matz Matzen (II). Olie på lærred. Julius Peters 1845. 38½ x 31½ cm. Matzen-familien.

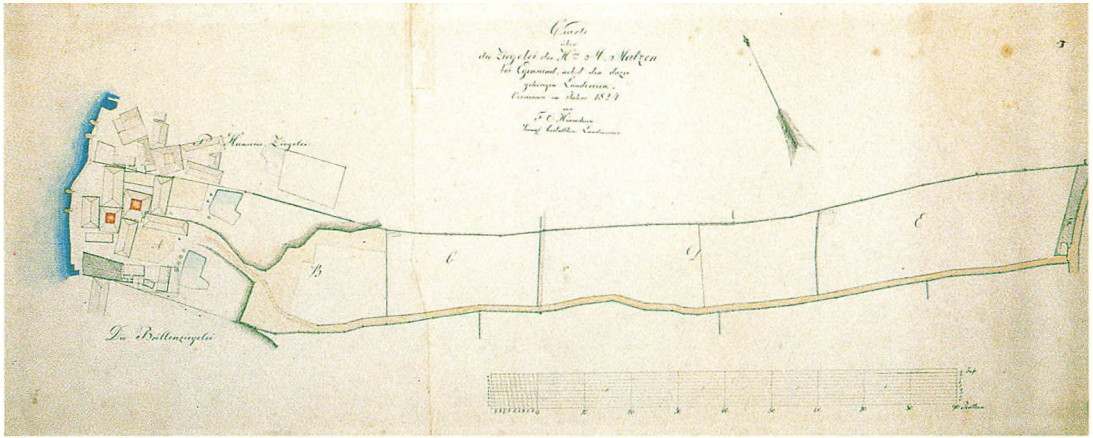

Matzens Teglværk 1824 på Matz Matzens (II) tid med tilhørende landbrug delt i fire marker (B, C, D, E). Ovenover P. Hansens Teglværk, nedenunder teglværket Brille. Til venstre, med blåt, strandkanten mod Nybøl Nor med afskibningsbroer. Matz Matzens to kammerovne er angivet med flammende orange. Hvor markerne begynder, markerer skraveringer lergravsskrænter, der æder sig ind i marken B, og for hver sæson gør den mindre. Yderst til højre, op mod vejen til Skodsbølgård (i dag Skovgade), en smal parcel F med et arbejderhus. Tegnet matrikelkort, udført af kongelig beskikket landmåler F.C. Hinrichsen, 1824. 29½ x 72½ cm. Matzenfamilien.

Peter Matzen (II) som ung mand siddende med cigar. Affotograferet efter nu forsvundet kalotypi fra 1850erne. Matzen-familien.

Anna Dethlefsen, gift med Peter Matzen (II). Fotografi fra omkring 1880. 19½ x 15 cm. Matzen-familien.

Minde fra Carl Matzens (I) soldatertid på Gottorp Slot. Slebet glasbæger med låg i tin og porcelæn, bemalet med Istedløven, der fra 1862 stod på Flensborg Kirkegård som monument over den danske sejr i Treårskrigen. Efter 1864 blev Istedløven ført til Berlin som sejrstrofæ. Istedløven på en tysk soldatersouvenir markerer den preussiske hærs styrke og overlegenhed. Udført omkring 1880. Højde 12½ cm. Matzen-familien.

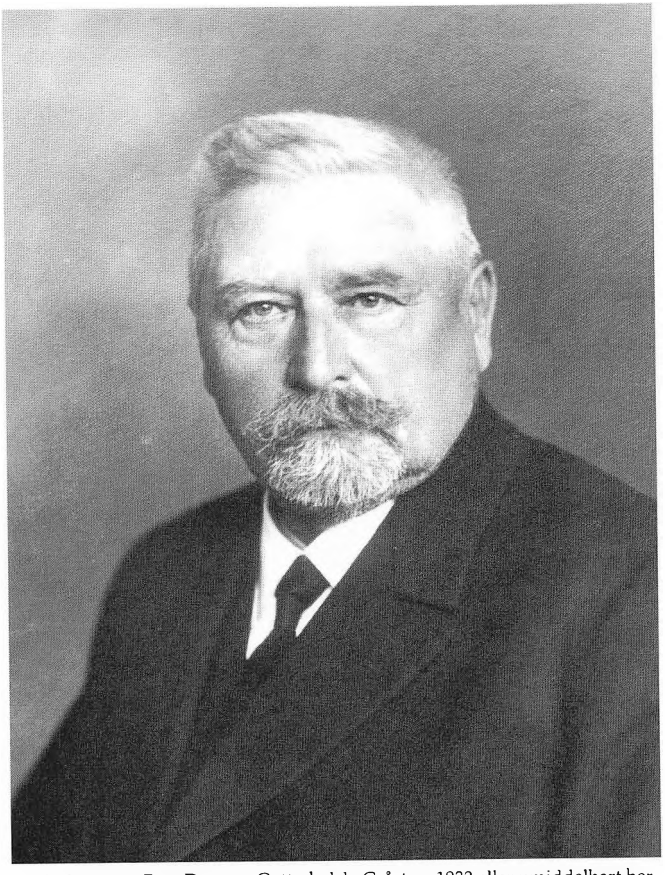

Carl Matzen (I). Foto Dagmar Gottschalck, Gråsten. 1933 eller umiddelbart herefter. 28 x 21 cm. Matzen-familien.

Großherzogliches Gymnasium på Plönerstraße i Eutin omkring 1900. Foto på postkort. 9 x 14 cm. Ostholstein-Museum in Eutin.

Carl Matzen (II) i tysk soldateruniform, umiddelbart før han blev sendt til fronten. Foto Atelier Grohzmann, Broager. 1916. 14½ x 9½ cm. Matzen-familien.

Rejsegilde ved den nye ovn på Minde Teglværk 1937. Til venstre den gamle kammerovn, i forgrunden tagene af tre tørrelader. Foto på postkort. 8½ x 14 cm. Matzen-familien.

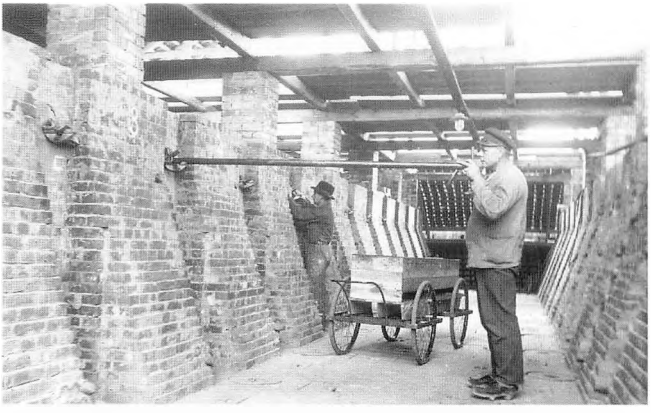

Gangen mellem to sektioner i den nye kammerovn ved Minde Teglværk. Carl Matzen (II) fyrer i ovnen med et særligt aggregat, som gjorde det muligt at fordele kullene jævnt over hele brændeområdet. I baggrunden teglværksarbejder Hanni Pawlowski (senere Holtenberg) og en kulvogn. Foto på postkort. 1938. 8½ x 13½ cm. Matzen-familien.

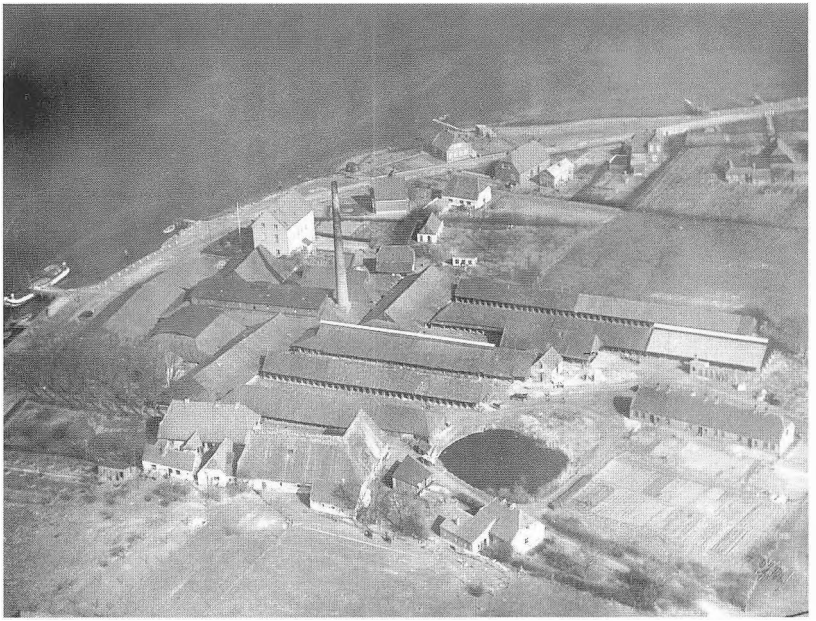

Matzens Teglværk 1936. Til venstre for skorstenen ringovnen omgivet af tørrelader, klamplader til færdigtørrede sten, som venter på at blive brændt, og kuldepot. Yderst til højre arbejderboliger med køkkenhaver foran. Den lille lyse bygning til venstre for arbejderboligerne, for enden af en tørrelade på tværs, er et maskinhus. I nærheden maskinfabrikant i Smøl, Friedrich Petersens automobil. Ud for afskibningsladen langs Havnevej et skib. I forgrunden til venstre ejerboligen med tre skorstene og elmeallé ned mod vandet. Til højre for ejerboligen landbrugsbygningerne: en stråtækt vinkelstaldbygning med gårdmejeri (til venstre), grisesti (foran) og vognskur (til højre). Foran den lille dam – Ajledammen – aftægtsbolig, der på dette tidspunkt var beboet af forpagteren af landbruget. Matzens Teglværk ligger nu alene tilbage, de to naboteglværker er væk. Luftfoto. 17⅞ x 24 cm. Matzen-familien.

Medarbejderstaben ved Matzens Teglværk 1935: Wilhelm Pawlowski, teglmester; Carl Matzen (III); Helmut Pawlowski; Carl Matzen (II); Karl Weinkauf; Martin Sander; Franz Dorow; Christian Nicolaisen; Anna Schönebeck; Karl Christensen; Karl Møller; Peter Jacobsen; Frederik Hansen; Johan Mosch; Hans Conrad; Willi Schönebeck. Foto på postkort. 9 x 14 cm. Matzen-familien.

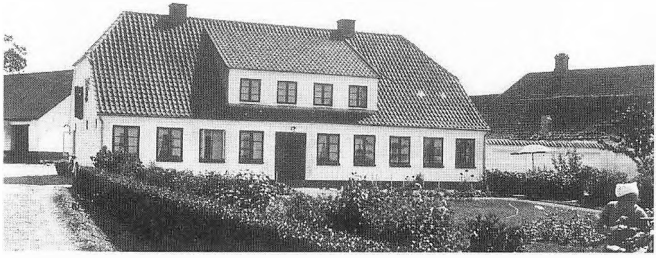

Ejerboligen ved Kaptajn Petersens Teglværk omkring 1935. Her boede Carl Matzen (II) med kone og børn indtil 1938, hvor Kaptajn Petersens Teglværk blev solgt. Foto på postkort. 9 x 14 cm. Matzen-familien.

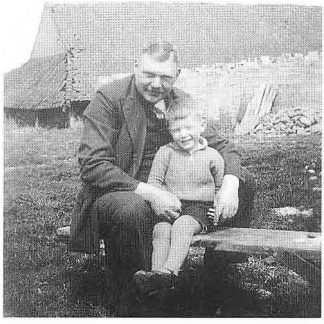

Carl Matzen (II) med sin søn Carl ved Kaptajn Petersens Teglværk. Bagved afskibningslade og stabler af færdige mursten. Foto. Foråret 1932. 9 x 6 cm. Matzen-familien.

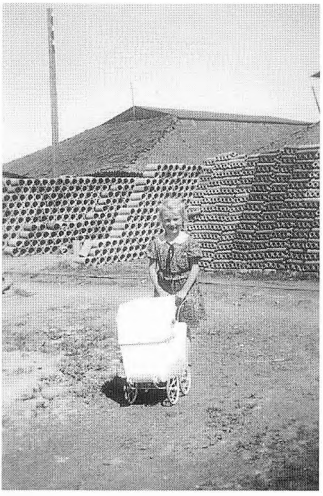

Erika Matzen ved Kaptajn Petersens Teglværk. Bagved stabler af drænrør. Foto. 1934. 9 x 6 cm. Matzen-familien.

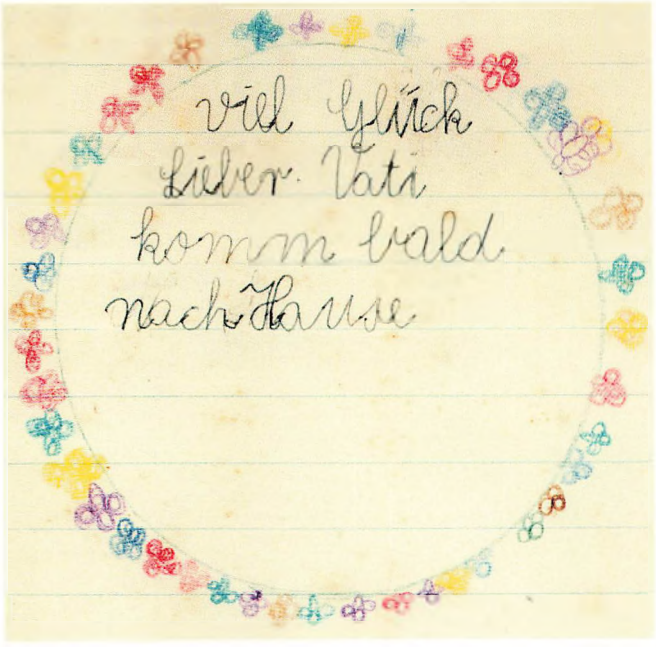

Brev sendt til Carl Matzen (II) i Fårhuslejren fra hans datter Anna. 1945 eller 1946. Matzen-familien.

Matzens Teglværk 1984. I den store bygning med skorsten tunnelovn. I bygningen til højre herfor tørreanlæg og formeri. I bygningen længst til højre i teglværkskomplekset sump. Transformatortårnet i midten blev bygget til tørreanlægget. I baggrunden lerbunker. Ved lagerpladsen ned mod vandet er en lastbil fra Lindy Nielsen, Dybbøl, ved at blive læsset. Skibene ved anløbspladsen er lystbåde. Landbrugsbygningerne ved ejerboligen er forsvundet. Kastrup Luftfoto. 12½ x 17½ cm. Matzenfamilien.

Medarbejderstaben ved Matzens Teglværk 1988: Andreas Hansen, Jes Peter Jessen (på gummigeden), Herluf Poulsen, Jørn Conrad, Helge Larsen, Hans Peter Lassen, Hans Nørgaard Paulsen, Olaf Nørgård (siddende på murstenspalle). Stående på murstenspallen Jan Conrad, Reimo Dorow og Peter Matzen (III). Herefter Erik Brodersen, Kurt Nissen, Jens Peter Asmussen (i truck), Franz Dorow, Hans Schwartz, Carl Matzen (III). Foto. 17 x 28 cm. Udsnit. Matzen-familien.

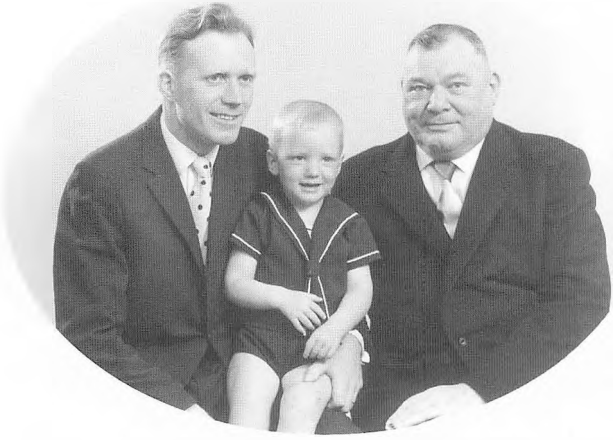

Tre generationer af Matzen-familien: Carl Matzen (III), Peter Matzen (III) og Carl Matzen (II). Foto H. Ingwersen. Omkring 1965. 11 x 15 cm. Matzen-familien.

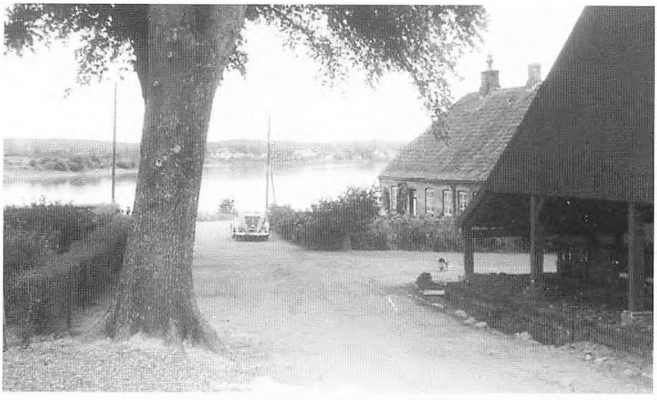

Vue fra ejerboligens indgang ned mod vandet. På elmeallćen Carl Matzens (III) Folkevogn, model 1953, med indregistreringsnummer N 4229. I forgrunden til højre klamplade, bag den teglmesterbolig, på dette tidspunkt beboet af Wilhelm Pawlowski. Foto. 1954 eller 1955. 7 x 10 cm. Matzen-familien.

føderen. Herfra føres leret med transportbånd ind i et valseværk, der fjerner sten og knolde og videre til den seks meter dybe sump, som kan rumme 2000 kubikmeter ler. I ældemaskinen tilsættes vand og damp, så leret får den rette konsistens. Derefter med transportbånd til presse- og formemaskinen. De formede sten køres med afsættervogn ind i tørrekamrene, hvor de er i fire døgn. Der kan ligge 6000 sten i hvert af de 27 kamre. De tørrede sten læsses over på skinnevogne og ruller derefter i løbet af 2½ døgn igennem den gasfyrede tunnelovn. Efter seks timer stiger temperaturen til 800 grader, og efter 24 timer når den op på 1000 grader. Derefter falder temperaturen igen, og vognene med de færdige sten ruller ud af ovnen. Stenene stables på paller, indpakkes i plastikemballage og køres på lager.

I 1988 købte Carl Matzen Graasten Teglværk. Med ét slag blev virksomhedens samlede årlige produktion forøget til 25 millioner sten. Dertil kom seks år senere, i 1994, PM Tegl Egernsund, oprettet sammen med Christian A. Petersen i det tidligere teglværk Tornskovs bygninger. PM Tegl producerer hovedsageligt gulvtegl. Teglværksimperiet er i dag på vej over i ottende generation, repræsenteret ved Peter Matzen (III), der nu udvider Matzens Teglværk i Egernsund med en ny tunnelovn. Peter Matzen har siddet i bestyrelsen for De Forenede Teglværker siden 1995.

Antallet af danske teglværker er blevet voldsomt reduceret, men Matzens Teglværk Egernsund har nu

holdt stand i 250 år. Denne kontinuitet viser sig også ved, at mange af dagens arbejdere kommer fra familier, der i generationer har været knyttet til teglværket. Om den lange historie hedder det i familien: »Vi er stolte af traditionen, men vi kan ikke leve af den.«

Noter

1. Nærværende tekst foreligger også som festskrift i en dansk og i en tysk udgave udsendt i anledning af Matzens Teglværks 250 års jubilæum den 1. september 2000.
2. Rute: gammel tysk måleenhed mellem 2,92 og 4,67 m.
3. Erb-Zins-Contract, 28. sept. 1750, Dokumente betr. Sippe Matzen, A1 (Matzen-familiens arkiv).
4. Königl. Allerhöchste Confirmation für Matz Matzen zu Eckensund über die Ziegeley daselbst og Königl. Allerhöchste Confirmation für Matz Matzen zu Eckensund über die der Ziegeley beygelegten 18 Tonnen Landes Norder Pferde Knicke genannt, 6. okt. 1784, Dokumente betr. Sippe Matzen, A3-4 (Matzen-familiens arkiv).
5. Königl. Allerhöchster Kauf-Brief für Matz Matzen zu Ekensund über die zum niedergelegten Vorwerk Schotzbüllgaard im Amte Sonderburg gehörig gewesene Parzele No. 6, 31. juli 1787, Dokumente betr. Sippe Matzen, A5 (Matzenfamiliens arkiv).
6. Königl. Allerhöchste Confirmation für Peter Matzen zu Eckensund über die Sechs der dortigen Ziegeley beygelegten 18 Tonnen Landes ausmachenden sogenannten Norder-Pferde-Knicke, 26. april 1786, Dokumente betr. Sippe Matzen, A6 (Matzen-familiens arkiv).
7. [Ansøgning om oprettelse af en skole i Egernsund], 1777, Andere Dokumente, Bb (Matzen-familiens arkiv).
8. August Korse 1945, s. 160-62.

9. [Peter Matzens testamente med tilføjelse], 13. juli 1820 og 8. okt. 1821, Dokumente betr. Sippe Matzen, A14 (Matzen-familiens arkiv).
10. Hans Jensen 1934, s. 80-83.
11. Catha Schlaikier: *Nis August Matzen 1796-1876*, s. 2. Manuskript (Matzen-familiens arkiv).
12. Om det cohrske tørresystem på Matzens Teglværk Iller: Hans Tychsen og Christian Frederiksen 1989, s. 17-20.
13. Brev fra Anna Magnussen-Petersen til forfatteren Wilhelm Jensen, 24. jan. 1888 (Schleswig-Holsteinische Landesbibliothek, Kiel) og Karin Magnussen 1992, s. 12.
14. Matrikelkort med Matzens Teglværk fra 1850erne (Matzen-familien).
15. Claus Duus 1836, s. 86-88.
16. Overladelses- og Aftægts-Contract, 17. april 1857, Dokumente betr. Sippe Matzen, A29 (Matzen-familiens arkiv).
17. I sommeren 1941 var August Matzen på visit i sin barndomsby Egernsund. Oplyst af Carl Matzen (III).
18. [Byggetilladelse], 24. marts 1891, Byggesager, Egernsund Amtsforstanderarkiv, pk. 95 (Landsarkivet for Sønderjylland).
19. Skorstenen blev istandgjort 1981.
20. [Tilladelse til installering af lokomobil], 25. april 1893, Byggesager, Egernsund Amtsforstanderarkiv, pk. 95 (Landsarkivet for Sønderjylland).
21. Inge Adriansen 1994, s. 12; Tove Jensen 1994, s. 22.
22. Inge Adriansen 1994, s. 9.
23. Erbenpaß, 11. marts 1897 og Erbeslegitimationsbescheinigung, 17. april 1897, Andere Dokumente, Bi (Matzen-familiens arkiv).

24. Byggesager, Egernsund Amtsforstanderarkiv, pk. 95 (Landsarkivet for Sønderjylland).

25. Grundbog for Egernsund Ejerlav, II, blad 72, 22. febr. 1909 (Landsarkivet for Sønderjylland).

26. Nekrolog over Carl Matzen (I) i *Deutscher Volkskalender Nordschleswig*, 1937, s. 80-81.

27. Oplyst af Carl Matzen (III).

28. I 1921 tildelte De Forenede Teglværker Carl Matzen en kvote på 7 248 662 teglemner svarende til 9,91% af kartellets samlede produktion. Inge Adriansen 1994, s. 39.

29. Oplyst af Carl Matzen (III).

30. Bestyrelsesprotokol for De Forenede Teglværker, 13. febr. og 5. sept. 1940 (De Forenede Teglværker).

31. Ditlev Tamm 1985, s. 410-11.

32. Brev fra Chr. Damm til Carl Matzen, 6. sept. 1946 (Matzenfamiliens arkiv).

33. *Dybbøl-Posten*, 17. okt. 1946.

34. Nekrolog over Carl Matzen (II) i *Deutscher Volkskalender Nordschleswig*, 1969, s. 78-79.

Kilder og litteratur

Utrykt

I. Landsarkivet for Sønderjylland
Egernsund Amtsforstanderarkiv, pk. 95: Byggesager.
Grundbog for Egernsund ejerlav, II.

II. De Forenede Teglværker
Bestyrelsesprotokol.

III. Matzen-familiens arkiv
Dokumente betr. Sippe Matzen, A1-42.
Andere Dokumente, Ba-t.
Breve fra Chr. Damm til Carl Matzen (II) 1945-46.
Catha Schlaikier, *Nis August Matzen 1796-1876. Schnurren aus seinem Leben, erzählt von seiner Enkelin Catha Schlaikier, geb. Matzen*. Manuskript.

IV. Schleswig-Holsteinische Landesbibliothek
Briefe von Anna Magnussen-Petersen.

Trykt

Adriansen, Inge, *De Forenede Teglværker i Egernsund 1894-1994* (Fra Als og Sundeved, 71). 1994.

Askgaard, Helle, *Den sønderjyske industris udvikling fra 1920 til 1970* (Kulturgeografiske skrifter, 6). København 1970.

Deutscher Volkskalender Nordschleswig, 1937 og 1969.

Duus, Claus, *Topographisch-historische Darstellung der Halbinsel Sundewitt. Ein Versuch.* Slesvig 1836.

Dybbøl-Posten, 1946.

Jensen, Hans, *De danske Stænderforsamlingers Historie 1830-1848*, II. København 1934.

Jensen, Tove, »Teglværkerne langs Flensborg Fjord« i Bent Vedsted Rønne (red.), *Småskibsfart fra Egernsund og Fjordegnen* (Skrifter fra Museumsrådet for Sønderjyllands Amt, 6). Aabenraa 1994. 18-23.

Korse, August, *Forsøg paa og Bidrag til Broagerlands Historie*, I: Gaardhistorie m.m. fra Udstykningstiden omkr. 1770 til Dato. Sønderborg 1945.

Magnussen, Karin, *Die Bildhauerin Anna Magnussen-Petersen 1871-1940*. Bremen 1992.

Matzen-Koselau bei Lensahn, Otto, *Verzeichnis der Nachkommen des Ziegeleibesitzers Matz Matzen in Ekensund*. Kiel 1914.

Tamm, Ditlev, *Retsopgøret efter besættelsen*, 1. København 1985 (2. udgave).

Tychsen, Hans og Christian Frederiksen: *Matzens Teglværk Iller* (Cathrinesmindes Venners Årsskrift, II). 1989.

Interviews

Interviews med Carl Matzen (III) og Nina Matzen den 13. og 29. september 1999 (ved Henrik J. Møller).

Zusammenfassung

Im Jahre 1750 erhielt Peter Hansen die Genehmigung zur Anlage einer Ziegelhütte an der Küste von Ekensund. Nach seinem Tod 1775 übernahm sein Schwiegersohn Matz Matzen (I) die Ziegelei. Dessen Nachkommen haben seither die Ziegelei betrieben und allmählich die Produktion modernisiert. So erweiterte Matz Matzens Sohn, Peter Matzen (I), die Ziegelei um einen Kammerofen auf insgesamt zwei Kammeröfen, und die nächste Generation, repräsentiert durch Matz Matzen (II), errichtete einen dritten Kammerofen. Der vierte Matzen in der Ziegelei, Peter Matzen (II), war labil und dem Alkohol nicht abgeneigt. Deshalb übernahm seine Frau, Anna Dethlefsen, Tochter des Eigentümers der Nachbarziegelei Brille, die Leitung des Werkes. Zusammen mit ihrem Sohn Carl Matzen (I) errichtete sie 1891 einen Ringofen mit 18 Kammern als Ersatz für die veralteten Kammeröfen. Zwei Jahre später erhielt die Ziegelei Matzen die Genehmigung zur Installation eines Lokomobils der Marke Badenia. Hierdurch wurden Knetung und Formung teilweise automatisiert, was die Produktion kräftig anwachsen ließ.

Im Jahre1909 expandierte das Ziegelei-Imperium wiederum, als Carl Matzen die in der Nähe gelegene Zie-

gelei Kapitän Petersen mit der dazugehörigen Ziegelei Minde aufkaufte, welche neben der Ziegelei Rennberg lag. Als Carl Matzens Sohn, Carl Matzen (II), 1933 die Geschäfte übernahm, bemühte er sich um eine Modernisierung der Ziegelei Minde zu einer hochmodernen Dachziegelei. Doch mit der neuen Anlage gab es große Probleme, und 1938 sah Carl Matzen sich gezwungen, die Ziegelei Kapitän Petersen zu veräußern. 1946 brannte die Ziegelei Minde, nachdem Carl Matzen über Monate hinweg von dem Journalisten Chr. Damm gedroht wurde, der in einer fortwährenden Flut von Briefen seinen Wunsch nach dem Erwerb eines Grundstücks bei der Ziegelei Minde mit dem zukünftigen Verhältnis zwischen Dänen und Deutschen in Nordschleswig vermengte: Wenn die deutsche Minderheit, der die Familie Matzen angehörte, nicht zusammenarbeitete, so würde sie Repressalien ausgesetzt werden, die von Mitgliedern der dänischen Widerstandsbewegung ausgeführt würden, welche während des Krieges die deutschen Besatzer bekämpft hatten. Nachdem es mit der hochmodernen Anlage aus den 30er Jahren so viele Probleme gegeben hatte, beschloß Carl Matzen, die althergebrachte Technik wieder zu verwenden. Danach wurden in der Ziegelei Minde Dachziegel in einem Zickzackofen produziert wie 50 Jahre früher.

Im Jahre1954 überzeugte Carl Matzens Sohn, Carl Matzen (III), seinen Vater von der Notwendigkeit neuer Modernisierungen. An der Ziegelei Matzen wurden nun neue Werkhallen errichtet, 1958 Trockenkammern, 1965

wurde der alte Ringofen abgerissen und durch einen Tunnelofen ersetzt, und 1967 wurde durch einen neuen *Sumpf*, welcher den Lehm für die Produktion eines Monats fassen konnte, die Lehmversorgung vom Wetter unabhängig gemacht. Die Ziegelei Minde stellte 1964 die Produktion ein, und 1970 wurde sie an Carl Matzens (II) Sohn, Peter, verkauft, der das Werk abriß und auf dem Grundstück den Jachthafen Marina Minde anlegte. Im Jahre 1988 kaufte Carl Matzen (III) die Ziegelei Gravenstein, und 1994 gründete er zusammen mit Christian A. Petersen PM Ziegel Ekensund, wo hauptsächlich Fußbodenziegel hergestellt werden. Das Ziegelei-Imperium ist heute auf dem Weg in die achte Generation, repräsentiert durch Peter Matzen (III), der die Ziegelei Matzen Ekensund mit noch einem Tunnelofen erweitert hat.

Die Familie Matzen ist seit mehr als zweihundert Jahren ein wichtiger Akteur im politischen und kulturellen Leben der Region. Matz Matzen (I) gehörte 1777 zu den Initiatoren eines Ersuchen um die Errichtung einer Schule in Ekensund. Als dem Ersuchen stattgegeben wurde, unterstützte Matz Matzen gemeinsam mit anderen Ziegeleibesitzern den Schulbetrieb. Nicht zuletzt im Vereinsleben der deutschen Minderheit spielte die Familie Matzen eine zentrale Rolle, u.a. vertrat Carl Matzen (II) von 1943 bis 45 die Schleswigsche Partei im Sonderburger Kreistag.

Die Zahl der dänischen Ziegeleien ging mit der Zeit stark zurück, doch die Ziegelei Matzen Ekensund hat nun schon 250 Jahre überdauert. Diese Kontinuität

zeigt sich auch daran, daß viele der heutigen Angestellten aus Familien kommen, die seit Generationen mit der Ziegelei verbunden sind. Zu dieser langen Geschichte heißt es in der Familie Matzen: »Wir sind stolz auf die Tradition, aber wir können nicht davon leben.«

Årsberetninger 2000

Cathrinesminde Teglværksmuseum

Den 15. marts tiltrådte den 28-årige cand.mag. Thomas Lyngby som ny museumsinspektør. Han skal fremover varetage den daglige ledelse. Museet åbnede sæsonen den 1. april. Broagerlands Kunstforening arrangerede en særudstilling 15. april - 1. maj. Teglværksspillet *Stene for brød* blev opført fem gange i dagene 16.-20. juni og var igen en publikumssucces. Museet vil bestræbe sig på, at traditionen med egnsspil ved Cathrinesminde fortsætter. Den 22. juni blev den nye teglværkssti langs Iller Strand indviet. Informationstavler formidler nu sporene efter fortidens hektiske industrielle aktivitet på de otte teglværker, der lå på den halvanden kilometer lange kyststrækning.

Igen i år har der i Historisk Værksted været café, denne gang med flere åbningsdage. Caféen er kommet for at blive – i hvert fald så længe, der er frivillige, som vil påtage sig opgaverne med at bage efter de gode, gamle opskrifter, lave kaffe med Richs og hygge omkring de mange gæster. Den 24. september havde Sundeved Husflid sin årlige udstillingsdag på teglværket, og efter museet den 29. oktober lukkede, blev der 18.-19. november og igen 25.-26. november holdt julestue. På disse bare fire dage var der omkring 8500 besøgende på Cathrinesmin-

de – lidt ærgerligt, at de ikke fik mulighed for at se teglværksmuseet, der i år 2000 havde 12 500 besøgende.

Forarbejdet til den nye permanente udstilling og produktionsrundgangen fortsatte. Desværre måtte arbejdet med at rekonstruere tipvognssporet i den ene af teglværkets gamle lergrave indstilles, da det viste sig, at lergraven, som ikke har været anvendt i mange år, automatisk er blevet omfattet af Naturbeskyttelseslovens paragraf 3. Cathrinesminde Teglværksmuseum har i det forløbne år medvirket ved udgivelsen af en bog i anledning af Matzens Teglværks 250 års jubilæum (*Matzens Teglværk Egernsund 1750-2000*). Det er dejligt, at det lille museum – takket være sin tilknytning til Museet på Sønderborg Slot – kan løfte den slags opgaver.

Museets personale blev i årets løb stærkt reduceret: den 15. februar fratrådte museets rengøringshjælp Ellen Christiansen, den 1. april pedelmedhjælper Bent Lorenzen og ved årets afslutning museets anden pedelmedhjælper Peter Christensen. Den vedvarende underbemanding af museet er et påtrængende problem.

Thomas Lyngby
museumsinspektør

Den Selvejende Institution Cathrinesminde Teglværk

I lighed med de seneste år har der også i år 2000 været afholdt tre bestyrelsesmøder. Emnerne og sagerne, der har været til behandling på bestyrelsens møder, har været mangfoldige. Bestyrelsen modtog i begyndelsen af året en henvendelse fra gårdejer Mette Damgaard, der spurgte, hvorvidt Cathrinesminde var interesseret i at erhverve det areal, der grænser op til teglværket mod sydvest. Overordnet var såvel museumsledelse som bestyrelse interesseret i at erhverve arealet, og mangen god opfindsomhed kom på banen. Men til slut måtte bestyrelsen erkende, at det på nuværende tidspunkt ikke var muligt at skaffe tilstrækkelige midler til at finansiere købet.

Der kan konstateres større og større interesse for teglværket med tilhørende arealer. Flere skoler har forespurgt, hvorvidt de kan få tilladelse til at overnatte på stedet. Der er lavet en forsøgsordning. Ordningen skal senere evalueres, og der skal udarbejdes retningslinier for overnatninger på Cathrinesminde.

Fra museumsledelsen og bestyrelsen har det længe været et ønske at få teglværket ordentligt brand- og tyverisikret. Dette er blevet gjort muligt takket være en stor bevilling fra Statens Museumsnævn. Egenfinansie-

ringen kunne imidlertid ikke løftes inden for museets og Den Selvejende Institutions budgetter, men heldigvis fik vi positiv respons på en henvendelse til Broager, Gråsten og Sundeved kommuner. Og Cathrinesminde kan nu brand- og tyverisikres på forsvarlig vis.

På bestyrelsens møder har det i årets løb været drøftet, om der kunne indrettes et kulturhus i bygning E. En af Sønderjyllands Amts arkitekter Flemming Sørensen har tegnet en skitse, men da det kniber med tilstrækkelig plads, er bestyrelsen snarere stemt for at bibeholde kulturmåneden i udstillingshallen. Bestyrelsen overvejer og undersøger, hvorvidt der kan findes økonomiske midler til at erhverve et kunstværk udført af Ulla Viotti. Bestyrelsen ser det gerne placeret i området omkring teglværket – for eksempel langs med vejen fra parkeringspladsen ned mod vandet. Udlægning af et tipvognsspor i den nordøstlige lergrav har betydet en ikke ubetydelig brevveksling mellem museet, Danmarks Naturfredningsforening, Sønderjyllands Amt og Naturklagenævnet.

Daginstitutionerne i Broager Kommune har også i år 2000 benyttet teglværket og etableret en skovbørnehave i *Grønland*. Sæsonen på Cathrinesminde blev traditionen tro åbnet med en Påskeudstilling arrangeret af Broagerlands Kunstforening. Der var fernisering lørdag den 15. april. Aktiviteterne på Cathrinesminde Teglværk sluttede med afholdelse af den traditionelle julestue.

Erik Breum
kommunaldirektør

Historisk Værksted

Historisk Værksted har i år haft tilmeldt 16 hold med i alt 226 elever og 39 lærere. Desværre måtte to hold aflyses, da jeg brækkede kravebenet. Af de tilmeldte var de fem hold fra teglværkskommunerne, ti hold fra den øvrige del af Sønderjyllands Amt, og et hold kom udefra.

De fysiske rammer omkring værkstedet er perfekte og virker efter hensigten. Når ting slides, får vi dem fornyet, så vi altid arbejder med gode materialer og værktøjer. Vejrliget har skånet os – kun en enkelt dag har regnen været slem. Vi har tidligere oplevet dage, hvor der var is på vandet i det kar, som stenformen dyppes i – og så er det koldt at få fingrene i det våde ler. Desværre har ringovnen ikke været tændt i år 2000; det giver ellers nogle helt specielle muligheder for eleverne i Historisk Værksted.

Historisk Værksted har i det forløbne år oplevet en nedgang i antallet af bestillinger. To dage var ubesatte. Skolerne er presset økonomisk, blandt andet af større årgange og udgifter til edb-udstyr. Vi søger nu at udbrede kendskabet til »En dag i leret« ved at udsende en nyredigeret udgave af vores folder til skolerne i amtet, og vi tilbyder kurser for amtets lærere, blandt andet gennem Amtscentralens kursusafdeling. Med disse tiltag søger

vi at vende en udvikling, der kan true Historisk Værksteds fremtid.

År 2000 var Mary Jacobsens sidste som medarbejder i køkkenet i Historisk Værksted. Hun havde sit første hold den 1. maj 1996 og har siden delt jobbet med Karen Krogh. Men armene vil ikke længere, når de tunge gryder skal løftes. Marys mand Carl, som er med i den gruppe frivillige, der sætter gamle teglværksmaskiner i stand, har vi også tit haft nytte af i Historisk Værksted. Blandt andet har han ordnet pumpen, lavet nye askeskuffer og sat en ny tørresnor op. Mary har altid været meget vellidt af eleverne, og hun har forstået at bibringe dem en klar opfattelse af, hvordan arbejdet i et køkken på bedsteforældrenes eller oldeforældrenes tid var. Med en sodstreg i panden fra komfuret mødte hun børnene fyldt med gode historier fra en tid, hun selv har oplevet eller fået fortalt. Mary bliver svær at erstatte, og jeg siger hende tusind tak fra alle de elever, hun har givet en oplevelse. Også til Karen Krogh og de andre samarbejdspartnere på stedet skal der lyde en varm tak for en god sæson.

Christian Frederiksen
pædagogisk leder af Historisk Værksted

Cathrinesmindes Venner

[Da årsberetningen blev fremlagt på Cathrinesmindes Venners generalforsamling den 8. november 2000, indledte formanden, Egon Rasmussen, med en kort mindetale om dronning Ingrid, der dagen før var gået til sine fædre. Formanden dvælede ved Dronningens betydning for Sønderjylland og undlod ikke at nævne, at Dronningen torsdag den 19. august 1993 bivånede indvielsen af Cathrinesminde Teglværksmuseum. Derefter et minuts tavshed, hvor forsamlingen lod tankerne glide tilbage til Dronningen]

Igen i år kan denne beretning indledes med, at Cathrinesmindes Venner er en stor forening med omkring 700 medlemmer, hvoraf mere end halvdelen er to på et medlemskab, så i personer er det nok tæt på de 1200. Regnskabet holder sig pænt på plussiden. Som bekendt fandt det stiftende møde sted den 30. marts 1987 på Skodsbøl Kro, og her fastlagdes foreningens vedtægter. Vedtægterne fastslår, at årsmødet er foreningens øverste myndighed. Mødet i aften er altså en generalforsamling. Det, der i aften vedtages, er retningslinier for den kommende folkevalgte styrelse og samtidig styrelsens alibi for at tage beslutninger i det kommende år. Dette anføres for at mar-

kere en uafhængig, selvstændig forening med gensidige forpligtelser. Det er vigtigt ved begyndelsen af hvert årsmøde at nævne formålsparagraffen:

§3. Det er foreningens formål:

1. at søge afholdt kulturelle arrangementer i tilknytning til museet, fortrinsvis arrangementer, der belyser og fastholder sønderjysk folkekultur;
2. at støtte og udbygge mulighederne for, at egnens foreningsliv og folkeoplysende arbejde kan drage nytte af de faciliteter, museet stiller til rådighed.

Derfor afholder foreningen arrangementer, møder, udflugter og ekskursioner og søger stadig at tegne nye medlemmer, hvilket også lykkes. Den skal som alle andre folkelige foreninger arbejde for, at også unge vil være med og være aktive. Den skal fungere som en levende forening og følge nye opgaver op i forhold til museet. Det er ønskeligt, at foreningens medlemmer er med til at udvikle nye og måske lidt anderledes initiativer i takt med de forandringer, der sker på museet. Men selvom foreningen således skal følge med tiden, bør den ikke miste sin selvstændighed, sin identitet og sin rod i det sønderjyske.

I det daglige er mange medlemmer aktive på museet som en del af den støtte, foreningen føler sig forpligtet til at yde. Samarbejdet mellem museet og foreningen foregår på mange forskellige måder. Ud over landet har

foreningen været behjælpelig med råd og dåd til initiativer, der har museet her som forbillede. Styrelsen har brugt det meste af en dag på at holde møde med Langhøjs Venner fra Stenstrup på Fyn. De ville søge at redde en ringovn, men det kneb med både medlemstal og lokal opbakning. Jeg stillede dem i udsigt, at jeg gennem venner i TV2s ledelse ville søge at skabe interesse for projektet. Det lykkedes, og TV2 bragte en reportage. Det ved jeg gennem bekendte; for langhøjfolkene fandt det ikke påkrævet at melde tilbage til os om det fremskridt. Nu er den slags forløb jo ikke ganske ukendte og bør heller ikke afholde fra lignende initiativer i fremtiden. Der har igen i år været møde i Teglværksinitiativernes Netværk på Skærum Mølles Teglværksmuseum ved Vemb, hvor der blev taget godt imod os af Gudrun Aspel.

I marts bød vi Cathrinesminde Teglværksmuseums nye leder, museumsinspektør, cand.mag. Thomas Lyngby, hjerteligt velkommen. Vi er en del, der er på det rene med, at det ikke er nogen hverken problem- eller konfliktfri post, du har overtaget. Vi har på mange måder fået det bedste indtryk og ønsker dig god vind fremover. Du får brug for det.

Foreningen ser det stadig som en del af sin opgave at udbrede og befæste folks kendskab til, at museet eksisterer og fungerer. Derfor er fremstillet de muleposer med billede af Cathrinesminde, som mange efterhånden kender. De er solide, praktiske, rummelige og med nydeligt tryk, og de gør god reklame for museet og foreningen. Nævnes skal også den stadig mere fremtrædende place-

ring af museet og foreningen i opslags- og telefonbøger og så videre. Den slags er ligesom muleposerne ikke gratis, men det giver resultater.

I det forløbne år har vi søgt at gennemføre den aktivitetsplan, vi drøftede ved sidste årsmøde. De fleste arrangementer har været pænt besøgt, og samværet har som altid været til glæde og fornøjelse for alle deltagerne. Det må på ny betones, at en så stor forening som Cathrinesmindes Venner må og skal være alsidig og nutidig. Medlemmerne har mange forskellige slags interesser, uddannelser og forudsætninger, og det skal der tages højde for.

Det traditionelle »vel mødt-arrangement« var et besøg den 16. maj på Vesterled Teglværk ved Nybøl Nor. Det blev en rigtig god aften med mange deltagere, god pressedækning og ikke mindst en kyndig rundvisning i det alsidige teglværk fra 1843. Det har været i familiens eje i seks generationer og ledes i dag af Andreas Christensen og hans dygtige folk. Aftenen sluttede i foredragssalen på Cathrinesminde Teglværksmuseum med godt humør og saglig debat. Sådanne arrangementer gør mange meget klogere. Onsdag den 7. juni gennemførtes i samarbejde med Lokalhistorisk forening for Broagerland en udflugt til Kobbermølle (Kupfermühle) lige syd for grænsen nær Kruså. Her er på lokalt initiativ med mange danske fra Sydslesvig som deltagere indrettet et museum med samlinger fra den gamle industri i Kobbermølle, der går tilbage til Christian IVs tid. Der arbejdes med planer om nærmere samarbejde mellem Cathrinesminde Tegl-

værksmuseum og projektet i Kobbermølle som led i tankerne om et slesvigsk industrimuseum. Det blev en god aften med kyndig omvisning for de mange deltagere.

I dagene fra 16. til 20. juni blev teglværksspillet *Stene for brød* genopført på Cathrinesminde Teglværks grund med deltagelse af mange af foreningens medlemmer. Beklageligvis måtte den planlagte heldagstur lørdag den 23. september til Christiansfeld og Koldinghus aflyses på grund af manglende tilslutning. Heldigvis er det sjældent i foreningens historie, den slags sker. Rita Kamraths gode idé og forarbejde må altså vente til en anden gang. En god aften havde vi også den 11. oktober, hvor Thomas Lyngby holdt foredrag om »Den patriotiske rørelse 1801« og »Teglværker i malerkunsten.« Der var mødt et interesseret og lydhørt publikum, og således kunne museets inspektør på bedste måde afrunde foreningens sæsonplan før årsmødet.

Måske er det her på sin plads at advare såvel museet som foreningen mod for megen småligt hoverende sladder i krogene og alt for letkøbte tilløb til kævl og gnidder. Foreningens arbejde bør ikke gøres unødigt besværligt og surt for dem, der er mest behjælpelige og har såvel evnerne som den gode vilje til at gøre en indsats for både museum og forening.

Som forening har vi fået en del fra hånden i det forløbne år og håber fortsat det bedste for museets fremtid. Til slut en tak til styrelsen, til arbejdsudvalget med Lars Jepsen som sekretær og til Anna Christensen som kasserer. Til Jørn Lehmann Petersen en stor tak, fordi du ville

være ordstyrer. Til medlemmerne: tak for året – og til jer her i aften: tak for god opmærksomhed.

På styrelsens vegne
Egon Rasmussen

Generalforsamlingen den 8. november 2000 blev suspenderet på grund af en strid om revisionen af foreningens regnskab. På en ekstraordinær generalforsamling den 7. marts 2001 trak bestyrelsen og revisorerne sig, hvorefter blev nedsat et arbejdsudvalg, der skal sidde til den næste ordinære generalforsamling den 7. november 2001 klokken 19:30.

Foreningens arbejdsudvalg:
Tage Nielsen (formand), Helga Markussen (sekretær), Hans Christensen (kasserer), Anna Aabenhus og Curt Buch-Hansen

Om forfatterne

Thorkild Kjærgaard, født 1945, dr. phil.

Thomas Lyngby, født 1971, cand.mag. og museumsinspektør ved Cathrinesminde Teglværksmuseum.

Register

Registret omfatter siderne 7-29 og billedsiderne i-xvi

A/S De Forenede Teglværker: se De Forenede Teglværker
Abrahamsen, Mads 7
Adriansen, Inge 28-29
afskibningsbroer iv
afskibningslader x, xii
afskærermaskine 23
afstemningen 1920 17
afsættervogne 25
Ajledammen x
Als 9, 21, 23
Anden Verdenskrig 13, 19
arbejderboliger 15, x
Asmussen, Jens Peter xv
Atelier Grohzmann viii
Atlanterhavet 13
automobil x

Baden 14
Badenia 14
Befrielsen 19-20
benzinrationering 22
Berlin 16, vi
Borgerlig Fællesliste 24
Boysen, Mette Sophie (gift Matzen) 9-10
Boysen, Nicolai 9
Brille Teglværk 12, 15, 19, iv
Broager 8, 18, 24
Broager Sparekasse 24
Broagerland 7, 21
Brodersen, Erik xv
brunkul: se kul
Bund deutscher Nordschleswiger 21
Bygholm Teglværk 22
Bøstrup Sogn 7

Christensen, Chresten 11
Christensen, Karl xi
Christensen, Marie (gift Matzen) 11, iii
Christian VII 8
Christiansen, Hans Heinrich 17
Clausen, Cathrine Marie (Käthe) (gift Matzen) 18, 21
Clausen, Nicolay 7
Conrad, Hans xi
Conrad, Jan xv
Conrad, Jørn xv

Damm, Chr. 20, 29
De Forenede Teglværker 15-16, 18-19, 21, 24-25, 29. Se også Vereinigte Ziegeleien von Kiel, Flensburg und dem Sundewitt GmbH
Det lille Teater 11
Dethlefsen, Anna (gift Matzen) 12-15, v
Dethlefsen, Carl 12
Dethlefsen, Carl Christian Friedrich 15
Dethlefsen, Cathrine Cäcilie (gift Matzen) 15, 18-19
Dethlefsen, Lorenz 18
Deutsche Nach- und Volkshochschule 21

Deutscher Jugendbund 21
Deutscher Schulverein Ekensund 21
Deutscher Schulverein im Fördekreis 24
Deutscher Volkskalender Nordschleswig 29
Dorow, Franz xi, xv
Dorow, Reimo xv
drænrør xii
Duus, Claus 28
Dybbøl xiv
Dybbøl-Posten 29

Egernsund Havnekommision 16, 24
Europa 13
Eutin 17, viii

fisk 22
Flensborg Fjord 14-15
Flensborg Kirkegård vi
fliser 12
Folkevogn xvi
formeri xiv
Frederiksen, Christian 28
Fyn 17
Fæbæk 7
Første Verdenskrig 15-17
fåreavlere 13
Fårhuslejren 19-20, xiii

Genforeningen 15-16, 18
Glücksborg, hertugen af 7-8
Gottorp Slot 13, vi
Gottschalck, Dagmar vii
Großherzogliches Gymnasium, Eutin 17, viii
Grønland Teglværk 16
Gråsten 11, 19
Graasten Bank 16
Graasten Teglværk 25
gulvtegl 25
gummiged 24, xv
gårdmejerier 16, x

Hamborg 13-14
Hansen, Andreas xv
Hansen, Catharina Maria (gift Matzen) 7-8
Hansen, Frederik xi
Hansen, Hans Peter 8
Hansen, Peter 7-8
Havelsburg 16
Havnevej, Egernsund 18, x
Hesselgård 9
hestevogne 9-10
Hinrichsen, F.C. iv
hjemmetyskere 20
Holm 23
Horsens 22
håndstrygemaskine 24

Iller 7
Iller Strand 11
Ingwersen, H. xvi
Istedløven vi

Jacobsen, Peter x
jakkesæt 24
Jensen, Hans 28
Jensen, Nicoline Christine (Nina) (gift Matzen) 23
Jensen, Tove 28
Jensen, Wilhelm 28
Jepsen, P. 10
Jessen, Jes Peter xv
Jessen, Lotte 17
Jylland 17, 19

kammerovne 9, 11, 13-14, 18, iv, ix
Kaptajn Petersens Teglværk 15-16, 19, xii
kasseføder 23-25
Kastrup Luftfoto xiv
Kiel 15
Kielerkanalen 13
klamplader x
klinker 12
Knönagel, Anna Cathrine: se Anna Cathrine Matzen
Knönagel, Karl 16-17
Korse, August 27
Krammark 8-10, i
kul 12-13, 19
kuldepot x
kulvogne ix

kædetransportører 18
København 17

Ladegårdskov 11
Langeland 7, i
Larsen, Helge xv
Lassen, Hans Peter xv
lastbiler 22, xiv
ler 7, 23-25, xiv
lergrave 22
lergravning 14
lergravsskrænter iv
Lindy Nielsen (vognmand) xiv
Lippe-Detmold 22
lokomobil 14, 28
Lolland 21
Lolland-Falster 17
Lorenzen, Catharina (gift Matzen) 9
Lorenzen, Nis 9
Lüneburger Heide 13

Madsdatter, Kirsten 7
Madsen, Mads: se Matz Matzen (I)
Magnussen, Karin 28
Magnussen-Petersen, Anna 11, 28
malerkolonien i Egernsund 11
Marina Minde 23
maskinhus 14, x
maskinsten 24
Matzen, Anna (gift med Peter Matzen (III)): se Anna Dethlefsen
Matzen, Anna 21, xiii
Matzen, Anna Cathrine (gift Knönagel) 15-16
Matzen, Anna Ernestine 12
Matzen, Anna Magdalena 8
Matzen, Anna Sofie 12
Matzen, August 12-13, 28
Matzen, Auguste Karoline 10
Matzen, Augustine Marie 11
Matzen, Carl (I) 12-19, 22, 29, vi-vii
Matzen, Carl (II) 15, 17-21, 23-24, 29, viii-ix, xi-xiii, xvi
Matzen, Carl (III) 21-24, 28-29, xi-xii, xv-xvi
Matzen, Catharina: se Catharina Lorenzen
Matzen, Catharina Maria: se Catharina Maria Hansen
Matzen, Catharina Marie (gift Reincke) 12-14
Matzen, Cathrin Marie 8
Matzen, Cathrine Cäcilie: se Cathrine Cäcilie Dethlefsen
Matzen, Cathrine Marie (Käthe): se Cathrine Marie (Käthe) Clausen
Matzen, Charlotte Christine 11
Matzen, Charlotte Juliane: se Charlotte Juliane Petersen
Matzen, Christian 12
Matzen, Erika 21, xii
Matzen, Friedrich Christian 10
Matzen, Fritz 21
Matzen, Gretgen 8
Matzen, Hans 8
Matzen, Henriette Elisabeth Konradine 11
Matzen, Inke 24
Matzen, Irmgard 21
Matzen, Juliane Helene 11
Matzen, Katrine Benedicte (Catha) (gift Schlaikier) 10, 28
Matzen, Katrine Marie 11
Matzen, Margrete Sofie 11
Matzen, Maria 8
Matzen, Marie (gift med Matz Matzen (II)): se Marie Christensen
Matzen, Marie 15
Matzen, Marie Caecilie 12
Matzen, Marie Henriette 11
Matzen, Matz (I) 7-9, i
Matzen, Matz (II) 9, 11-12, ii-iv
Matzen, Matz Peter 12
Matzen, Mette Sophie: se Mette Sophie Boysen
Matzen, Nicolai August 11
Matzen, Nicoline Christine (Nina): se Nicoline Christine (Nina) Jensen
Matzen, Nis August 9-11
Matzen, Peter 21, 23
Matzen, Peter (I) 8-10, 28, i
Matzen, Peter (II) 11-13, v
Matzen, Peter (III) 24-25, xv-xvi
Matzen, Regine Andrea 12

Matzen, Vibke 23
Matzen, Wilhelmine Amalie 11
Meyland, Peter 10
Minde Teglværk 15, 18, 20, 22-23, ix
Modstandsbevægelsen 20
Mosch, Johan xi
mursten 9, 11-12, 18, 23, 25, xii
Møller, Karl xi

nationalitetskonflikt 10
Nicolaisen, Christian xi
Nissen, Kurt xv
Norder Pferde Knicke 8
Nummesens Kro 17
Nybøl 9
Nybøl Nor iv
Nørgård, Olaf xv

Ostholstein-Museum in Eutin viii

P. Hansens Teglværk iv
Patagonien 13
Paulsen, Hans Nørgaard xv
Pawlowski, Hanni (senere Holtenberg) ix
Pawlowski, Helmut xi
Pawlowski, Wilhelm xi, xvi
Peters, Julius ii-iii
Petersen, Charlotte Juliane (gift Matzen) 9
Petersen, Christian A. 25
Petersen, Friedrich x
Plönerstraße, Eutin viii
PM Tegl Egernsund 25
Poulsen, Herluf xv
presse- og formemaskine 25

Reincke, Catharina Marie: se Catharina Marie Matzen
Rendbjerg Teglværk 15, 17
Ringkøbing 16
ringovne 11, 13-14, 22-23, x
Rinkenæs 10
Rumohrsgård 9

sabotage 19
Sander, Martin xi
Schlaikier, Katrine Benedicte (Catha): se Katrine Benedicte (Catha) Matzen
Schleswig-Holsteinisches Husaren Regiment 13
Schleswigscher Wählerverein Broacker 21
Schwartz, Hans xv
Schönebeck, Anna xi
Schönebeck, Willi xi
Selbstschutz 19-20
Semrau, Marcus 22
skibe 13, 22, x, xiv
skinnetraktor 22
skinnevogne 25
Skodsbølgård 7-8, iv
skorstene 14, 23, 28, x, xiv
Skovgade, Egernsund iv
Slesvig (hertugdømme) 10
Slesvigsk Parti 21
Slotsvej, Iller 11
Smøl x
soldatersouvenir vi
specialsten 12
stenkul: se kul
Strandbygaard, Bertel 16
Stænderforsamlingen i Slesvig 10
sump 23, 25, xiv
Sverige 13
Sønderborg Amtsråd 21
Sønderjylland 20

tagsten 9, 11-12, 18, 20
Tamm, Ditlev 29
teglemner 14, 17, 29
teglsten 13, 18, 22
Tinglev 21
tipvogne 22
Tornskov Teglværk 25
transformatortårn xiv
transportbånd 25
Treårskrigen vi
truck 22, xv
træ (brændsel) 7, 12, 22
træforme 24
Tune Landbrugsskole 21
tunnelovne 23, 25, xiv

Tychsen, Hans 28
Tyskland 19, 22
tørreanlæg 23, xiv
tørrekamre 23, 25
tørrelader 9, 23, ix-x
tørrerier 22
tørv 10-12

Vereinigte Ziegeleien von Kiel, Flensburg und dem Sundewitt GmbH 14-15. Se også De Forenede Teglværker
Vesttyskland: se Tyskland
»Villaen,« Iller 11
Volkshochschulverein für Nordschleswig 21
Vordingborg 22
Værnemagten 19-20

Weinheim 14
Weinkauf, Karl xi

zig-zag-ovne 20

ældemaskine 25

ørreddamme 10

ål 22

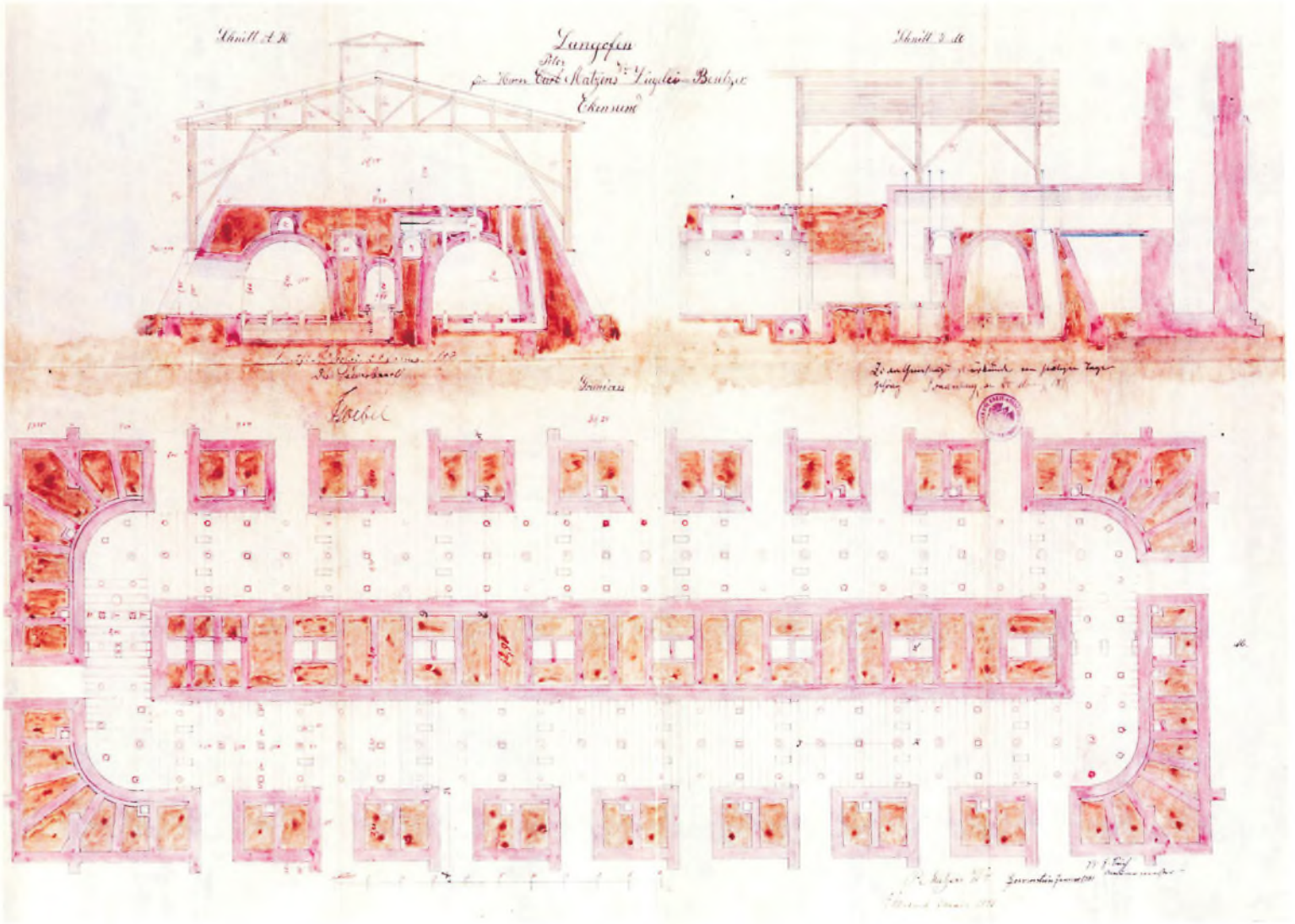

Langofen für Herrn Peter Matzens Witwe Ziegelei-Besitzer Ekensund
Konstruktionstegning til ringovnen på Matzens Teglværk udarbejdet af murermester J. Prüss fra Gråsten, januar 1891. Godkendt af *Gewerberath* Goebel, Slesvig den 28. januar 1891, og notificeret ved amtsmyndighederne i Sønderborg den 24. marts samme år. 58 x 80 cm. Landsarkivet for Sønderjylland (Egernsund Amtsforstanderarkiv, pk. 95).